Т. Кусимова

Исемдэр донъяхында. В мире имен

Москва
«Книга по Требованию»

УДК 82-94
ББК 63.3-8
Т11

Т. Кусимова
Т11 Исемдэр донъяхында. В мире имен / Т. Кусимова – М.: Книга по Требованию, 2024. – 191 с.

ISBN 978-5-458-46635-6

Предлагаемое издание, предназначенное для широкого круга читателей,-своеобразный каталог башкирских имен. В нём вы найдёте верное правописание, этимологию и справочные материалы по именам. Книга на написана на двух языках: башкирском и русском. Ведущая задача данной книги - помочь родителям при выборе имени своему ребенку.

ISBN 978-5-458-46635-6

© Издание на русском языке, оформление
«YOYO Media», 2024
© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2024

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первозданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

Серия Книжный Ренессанс
www.samizday.ru/reprint

БАШ ҺҮҘ

Һәр совет гражданининың донъяға килеүе уға исем ҡушып, тыуыу тураһында таныҡлыҡ биреп беркетелә.

Балаға исем ҡушыу — яуаплы эш. Кеше тыуғас та алған исемен ғүмере буйына йөрөтә. Ата-әсәләрҙең күбеһе балаға исем ҡушыуға бик етди ҡарай, ләкин бөтөнләй уйламай исем ҡушыусылар ҙа осрай әле.

Яны тыуған сабыйға—киләсәктә үҙ иленең тулы хоҡуҡлы гражданинына — исем һайлағанда исемдең ҡолаҡҡа ятышлы яңғырашыаһәңы, башҡортса һәм русса әйтелеше һәм яҙылышы, яҡшы мәғәнәһе иҫәпкә алынырға тейеш. Исемдең тәрбиәүи яғын да иҫтән сығармаҫҡа кәрәк.

Беҙҙең илдә бөгөнгө көндә 126 төрлө халыҡ йәшәй. Һәр халыҡтың үҙ телендә быуаттар буйына формалашҡан кеше исемдәре, исем ҡушыу йолалары барлыҡҡа килгән. Илебеҙҙә халыҡтар, телдәр, кеше исемдәре, исем ҡушыу йолалары күп төрлө. Беҙҙең йәмғиәттә кешене рәсми рәүештә фамилия, исем һәм отчество (аталыҡ) менән теркәү һәм атап йөрөтөү формаһы ҡабул ителгән.

Был хеҙмәттә башҡорт теле һәм тарихы буйынса тупланған төрлө сығанаҡтарға һәм башҡа төрки халыҡтарҙың исемдәрен тикшереүселәрҙең хеҙмәттәренә таянып, башҡорт исемдәренә ҡағылышлы мәсьәләләрҙе киң һәм ентекле яҡтыртырға тырышылды.

Һеҙҙең иғтибарға тәҡдим ителгән был һүҙлектә бөтәһе 3200 исем булып, уның 2300-е ир-ат, 900-ө ҡатын-ҡыҙ исемен тәшкил итә.

Һүҙлектең төп маҡсаты — балаға исем һайлауҙа ярҙам итеү. Бынан тыш, ғилми ихтыяждан сығып, тел, халыҡ тарихын төшөнөүгә булышлыҡ итеү маҡсатында, бөгөнгө көндө ҡулланылмаған йәки һирәк осраған (фамилия һәм аталыҡтарҙа һаҡланған) боронғо исемдәр ҙә һүҙлеккә индерелде. Исемдәр, уларға аңлатма һәм белешмәләр башҡортса һәм русса бирелде. Был осраҡта бөгөнгө көндә күпселек халыҡтың, бигерәк тә йәштәрҙең, үҫмерҙәрҙең ике телдә һөйләшеүе лә күҙ алдында тотолдо.

Киләсәктә башҡорт һәм рус йәки рус һәм башҡорт телен үҙләштереүселәр өсөн дә был һүҙлек бер ярҙамсы сығанаҡ булып хеҙмәт итәсәк. Хеҙмәттең русса бирелгән өлөштәре һүҙмә-һүҙ башҡортсанан тәржемә булып тормай, сөнки ул бүлектәр айырым яҙылды.

Башҡорт халҡы, донъялағы бөтә халыҡтар кеүек, үҙенең йәшәү дәүерендә үҙ исемдәре йыйылмаһын һәм исем ҡушыу йолаларын тыуҙырған. Бөгөнгө көндә лә исем ҡушыуҙа яңы йолалар барлыҡҡа килә.. Башҡорт исемдәре теҙмәһе ҙур һәм йөкмәткеһе менән ифрат бай. Үҙеңдең зауығыңа, теләгеңә ҡарап исемде һайлай ғына бел!

Автор исемдәргә бәйле мәсьәләләрҙең бөтәһен дә хәл итеүҙе маҡсат итеп ҡуймай. Һүҙлекте ҡулланған йәки танышып сыҡҡан иптәштәр үҙ фекерҙәрен, тәҡдимдәрен, файҙалы кәңәштәрен һәм тәнҡит һүҙҙәрен авторға еткерһә, киләсәктәге тикшеренеүҙәр өсөн файҙалы булыр ине.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Рождение нового гражданина в нашей стране закрепляется регистрацией и выдачей свидетельства о рождении, где записываются фамилия, имя, отчество.

Многие родители к выбору имени относятся со всей серьезностью,. И это понятно, ибо человек, получив имя, носит его всю свою жизнь!

Наречение новорожденного — ответственная и непростая задача: имя должно быть красивым, благозвучным и должно сочетаться. с. ртчеством. Собственное имя человека имеет также воспитательное значение.

Мотивов выбора имени много, но в основном он зависит от личных вкусов, эстетических представлений и культурно-образовательного уровня человека.

В нашей стране в настоящее время насчитывается 126 национальностей и народностей. У каждого народа своя система собственных имен и большое разнообразие национальных традиций в выборе имени и в церемонии называния.

В нашем многонациональном государстве каждый народ, соответственно своему родному языку, имеет свод (систему) собственных имен и традиций их наречения. Вместе с тем для всех советских граждан существует единая форма записи и официального наименования лица, которая включает в себя фамилию, имя и отчество.

В данный словарь включено 3200 антропонимов, из которых 2300 являются мужскими, 900 — женскими именами.

Словарь носит в основном рекомендательный характер. Помимо типичных, наиболее распространенных имен, в него включены имена традиционные, которые употребляются в современных фамилиях и отчествах.

Собственные имена в словаре даны на башкирском и русском языках, снабжены этимологической, иногда — исторической справкой.

Выбирая принцип двуязычности именника, мы исходили из того, что основная часть городского и сельского населения, в особенности молодежь и подростки, двуязычна. Более того, мы полагаем, что в будущем в условиях дальнейшего развития взаимодействия и взаимовлияния языков и культур в нашей стране при изучении башкирского и русского языков данная книга может послужить вспомогательным источником.

У башкир, как и у других народов мира,'В течение долгого времени исторического развития сложились своя система собственных имен и традиций их наречения. Некоторые из них продолжают существовать и в настоящее время. Вместе с тем наблюдаются и новые церемонии в наречении имен. Словник башкирских антропонимов достаточно обширен, и родители соответственно своим вкусам, желаниям могут выбрать своему ребенку имя по душе.

В данной работе, опираясь на большой исторический и филологический материал, а также на исследования других тюркологов-ономастов, мы старались осветить вопросы, связанные с собственными именами башкир. Тем не менее нужно учесть, что в пределах одной книги невозможно охватить все проблемы, связанные с изучением данной темы. Поэтому просьба к читателям, ознакомившимся с нашим словарем, прислать свои критические замечания и советы с тем, чтобы помочь автору в его дальнейших исследованиях.

ҺҮҘЛЕКТЕҢ ТӨҘӨЛӨШӨ

Һүҙлек башҡорт һәм рус телдәрендә ир-ат һәм ҡатын-ҡыҙ исемдәрен тәшкил иткән ике бүлектән тора.

Һәр исем үҙ бүлегендә алфавит тәртибендә бирелеп, беренсе рәттә исемдең башҡортса яҙылышы, икенсе рәттә башҡорт телендә шул исемгә аңлатма, ҡайһы бер урындарҙа тарихи мәғлүмәт килтерелә. Өсөнсө рәттә — исемдең русса яҙылышы, дүртенсе рәттә шул исемгә булған аңлатма һәм башҡа мәғлүмәттәр рус телендә бирелә.

Башҡорт телендә ҡайһы бер һүҙҙәрҙең ҡалын һәм нәҙек әйтелеше иҫәпкә алынып, ғәрәп, фарсы телдәренән үҙләштерелгән бер төркөм исемдәр ике (ҡалын һәм нәҙек) вариантта ҡалдырылды (мәҫ. *Асма — Әсмә, Шакир — Шәкир, Майсара — Мәйсәрә, Акрам — Әкрәм* һ. б.).

Исемдәрҙең яҙылышын тәртипкә килтереү маҡсатында яңылыш тип ҡаралған йәки бик һирәк осраған исем формалары дөрөҫ тип ҡаралған формаларға күсерелде (Мөхәмәҙиә — ҡара: *Мөхәмәҙи;* Әүбәкер — ҡара: *Әбүбәкер).*

Исемдәрҙең сығышы, ҡайһы телдән үҙләштерелеүе махсус тамғалар менән күрһәтелде (баш.—башҡорт, ғәр. — ғәрәп һ. б.).

Ҡушма исемдәрҙең бер өлөшө, тарҡатылып, «+» тамғаһы аша (ай + һылыу, миң+зифа, йән + бикә, иҫән + бай) яҙылды.

Һәр исемгә, исем яһаусы һүҙҙәргә мөмкин тиклем аңлатма бирелә. Исем янында аңлатма булмаған осраҡта исемдең һәр өлөшөн үҙ алдына бирелгән урындан йәки исем яһаусы ялғауҙар бүлегенән (148—151-се биттәр) ҡарап асыҡларға мөмкин.

Исемдәр составында йыш ҡулланылған һүҙҙәр, ялғауҙар — исем компоненттары теҙмәһе — һүҙлектең аҙағында бирелде (148—151-се биттәр).

Исемдең мәғәнәләре бер-береһенән ныҡ айырылып торған осраҡта 1), 2) һандары, әгәр ҙә мәғәнә айырымлығы аҙ булһа, нөктәле өтөр менән айырылды (ҒАЙСАР ғәр. — 1) ҡайнар шишмә; 2) исператор. Йәки АЗАМАТ ғәр. — бөйөк, ғорур; ил ағаһы; батыр егет).

Хәҙерге көндә исем итеп ҡулланылмаған, ләкин фамилия, отчествола ата-әсә, олатай-бабай, ата-баба — оло быуын кешеләре исемдәрендә һаҡланып, халыҡ тарихында, йәмғиәт үҫешендә билдәле бер осорҙо, халыҡ тормошонда булып үткән мөһим ваҡиғаларҙы сағылдырған исемдәр *(Аллабирҙе, Дилмөхәмәт, Тәңребирҙе, Яугилде, Босҡон, Нух* һ. б.) ғилми ихтыяждан сығып һүҙлеккә индерелде.

Көнбайыш халыҡтарынан үҙләштерелгән *(Робинзон, Роман, Анжелика, Джон* һ. б.), рус теленән ингән исемдәрҙең кесерәйтеү формаһынан яһалған *(Эдик — Эдуард, Рита — Маргарита, Ира — Ирина, Алек — Александр)* һәм ата-әсәләр тапҡан *(Вилсур, Вильсор, Лиғәт, Флид, Азбат, Юрис, Фисә, Лимфа, Филдәт* һ. б.) исемдәр һүҙлеккә алынманы.

Башҡорт исемдәренең русса әйтелешендә баҫым һуңғы ижеккә төшә.

Башҡорт алфавиты

Башкнрсхий алфавит

А Б В Г Ғ Д Ҙ Е Е Ж З И И К Ҡ Л М Н Ң
О Ө П Р С Ҫ Т У Ү Ф Х Һ Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Э Ә Ю Я

ҠЫҪҠАРТЫЛҒАН БИЛДӘЛӘР

б. — бит
БАССР Th — Башҡорт АССР-ының топонимдар һүҙлеге
баш. — башҡорт теле
бор. — боронғо
БХӘ — Башҡорт халыҡ әкиәттәре
БШ — Башҡорт шәжәрәләре
гр. — грек теле
ғәр. — ғәрәп теле
ДТС — Древнетюркский словарь
йәһ. — йәһүд теле
лат. — латин теле
монг. — монгол теле
неол. — неологизм
рус. — рус теле
саҒ, — сағыштырығыҙ
санскр. —санскрит теле
тар. — тарихи
төр. — төрки
фарс. — фарсы теле

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

ар. — арабский язык
баш. — башкирский язык
БНС — Башкирские народные сказки
БШ — Башкирские шежере
гр. — гречесю1й язык
др. — древний
ДТС — Древнетюркский словарь
евр. — еврейский язык
монг. — монгольский язык
неол. — неологизм
перс. — персидскии язык
рус. — русский язык
санскр. — санокритский язык
СТ БАССР — словарь топонимов Башкирской АССР.
см. — смотри
соч. — сочинения
ср. — сравните
стр. — страница
тюрк. — тюркский

ИР-АТ ИСЕМДӘРЕ

I

МУЖСКИЕ ИМЕНА

БАШҠОРТСА ЯҘЫЛЫШЫ БАШКИРСКОЕ НАПИСАНИЕ	РУССА ЯҘЫЛЫШЫ РУССКОЕ НАПИСАНИЕ

А

АБД (абде, абду, әбд, әбде, әпте...) ғәр. — мәңгелек; бәндә, ҡол, хеҙмәтсе, алла бәндәһе, (ир-ат исемдәре компоненты булып йөрөй)	АБД (абди, абду...) ар. — вечный, бесконечный; раб, слуга бога (компонент мужских имен)
АБДРАЗАҠ ғәр. — абд+разаҡ; ризыҡ биреүсе	АБДРАЗАК ар. — абд+разак; питающий, дающий средства к жизни
АБДРАФИҠ ғәр. — абд+рафиҡ; йомарт; иптәш, юлдаш, дуҫ	АБДРАФИК ар. — абд+рафик; милосердный, милостивый
АБДРАХМАН ғәр. — абд+рахман; рәхимле, изге ниәтле	АБДРАХМАН ар. — абд+рахман; милосердный
АБДУЛ ғәр. — мәңгелек; алла ҡоло (ҡыҫҡартылған исем)	АБДУЛ ар. — вечный; раб бога (усеченная форма имени *Абдулла)*
АБДУЛЛА ғәр. — абд+улла; алла ҡоло	АБДУЛЛА ар, — абд+улла; раб аллаха, раб бога
АБДУЛХАЙ ғәр. — абдул + хәй; мәңге тере	АБДУЛХАЙ ар. — абдул + хай; вечно живой
АБДУЛХАҠ ғәр. — абдул+хаҡ; ысын, дөрөҫ	АБДУЛХАК ар. — абдук+хак; истинный, настоящий
АБДУЛХАЛИҠ ғәр. — абдул + халиҡ; ижад итеүсе, бар ҡылыусы	АБДУЛХАЛИК ар. — абдул + халик; создатель, творец
АБЗАЛ ғәр, — иң яҡшы, иң һәйбәт	АБЗАЛ ар. — превосходный, достойнейший
АБЛАЙ баш. — дегәнәк (баланы һаҡлау өсөн ҡушылған боронғо исем). *Аблаев* фамилияһы бар	АБЛАЙ баш. — репей (по древнему обычаю такие имена-обереги давались детям, чтобы сохранить их жизнь от злых духов). Образована фамилия *Аблаев*
АБРАР ғәр. — изге, яҡшы күңелле	АБРАР ар. — милосердный, добрый благонравный
АБСАБИР ғәр. — сабыр, түҙемле (*"Абдулсабир"ҙан* ҡыҫҡартылған)	АБСАБИР ар. — терпеливый, стойкий (усеченная форма имени *Абдулсабир)*
АБСАТТАР ғәр. — абу+саттар *(«Абусаттар»ҙак* ҡыҫҡартылған)	АБСАТТАР ар. — абу + саттар (усеченная форма имени *Абусаттар)*
АБУ II ӘБҮ ғәр.—ата (ир-ат исемдәре компоненты)	АБУ ар. — отец (компонент мужских имен)

АБУБӘКЕР ғәр., ҡара: *Әбубәкер*	АБУБАКИР ар.— абу *отец*+ бакир 1) *честный, правдивый;* 2) *верблюжонок*
АБУЗАР ғәр., фарс. — моңло, зарлы	АБУЗАР ар., перс. — печальный, грустный
АБУСАТТАР ғәр. — абу (ата) + саттар (ғәфү итеүсе)	АБУСАТТАР ар.— абу *отец+саттар прощающий, защищающий*
АБУТАЛИП ғәр.—талапсан, белем алыусы, студент; Талиптың атаһы	АБУТАЛИП ар.—требовательный, обучающийся, ищущий знаний; отец Талипа
АБУШАХМАН ғәр., фарс.— шаһ; батыр кеше	АБУШАХМАН ар., перс.— шах; молодец
АБЫЗ баш. — уҡымышлы, ғалим (Кинйә Арслановты халыҡ хөрмәтләп *Кинйәабыз* тип йөрөткән)	АБЫЗ баш. — образованный, ученый (сподвижник Салавата Юлаева Кинзя Арсланов быт прозван *Кинзяабыз)*
АБЫЗГИЛДЕ баш.— абыз + килде	АБЫЗГИЛЬДИ баш. — абыз + кильди *(появился)*
АБЫЗГИЛДЕ ғәр., баш.—һаҡлаусы; Ҡөрьәнде ятҡа белеүсе	АБЫЗГИЛЬДИ ар., баш. — хранитель, защитник; знающий Коран наизусть
АБЫЛАЙ баш.—ҡара: *Аблай*	АБЫЛАЙ баш.—см. *Аблай*
АГИШ баш. — аҡ+иш (иптәш)	АГИШ баш. — аҡ *белый, чистый, честный*+ иш *друг, товарищ*
АҒЗАМ ғәр. — бөйөк, дәрәжәле	АГЗАМ ар. — великий
АҒЫШ баш. — үр, юғары урын	АГИШ баш. — возвышенность, высота
АҘАНҒОЛ ғәр., баш.—аҙанға саҡырыу, өндәү	АЗАНГУЛ ар., баш.—призыв на молитву; призыв, зов
АҘНАБАЙ фарс, баш. — аҙна + бай; йома көн тыуған	АЗНАБАЙ перс, баш. — азна *пятница+бай;* родился в пятницу
АҘНАҒОЛ фарс, баш. — аҙна+ ҡол; аҙна, йома көн тыуған	АЗНАГУЛ перс, баш.— родился в пятницу
АҘНАЙ фарс — аҙна һүҙенән (аҙна, йома)	АЗНАЙ перс. — азна *пятница, неделя* (родился в пятницу)
АҘНАҠАЙ фарс, баш. — аҙна, йома көн тыуған	АЗНАКАЙ перс, баш.—азна *пятница + кай* (аффикс ласкательности); родился в пятницу
АҘНАЛЫ фарс, баш. — аҙна + лы (борон әсә аҙна буйы балаға ауырығанда Аҙналы тип исем ҡушыу йолаһы булған). *Аҙналин* фамилияһы һаҡланған	АЗНАЛИ перс, баш. — азна *пятница, неделя+лы* (аффикс принадлежности). Такое имя давалось ребенку, рожденному в пятницу, или, по другому обычаю, когда роды длились долго, целую неделю. Сохранилась фамилия *Азналин*
АЗАМАТ ғәр. — бөйөк, ғорур; ил ағаһы, гражданин; батыр егет	АЗАМАТ ар. — величие, слава; гражданин; джигит, удалец
АЗАТ фарс — ирекле, азат	АЗАТ перс. — свободный, вольный, независимый
АЙБАҠТЫ баш. — ай + баҡты; ай һымаҡ бала тыуҙы	АЙБАКТЫ баш. — ай *луна, месяц*+бакты *появился*
АЙБАР баш. — ай + бар; айы бар, айлы төндә тыуған; батыр, ғәйрәтле	АЙБАР баш.—ай *луна*+бар *есть, имеется;* редкостный; смелый, могущественный
АЙБУЛ баш. — ай + бул; ай һымаҡ бул	АЙБУЛ баш.— ай *луна+бул будь;* будь светочем, как луна

АЙБУЛАТ баш.; фарс. — ай + булат (ҡорос)

АЙБӘК баш. — ай һымаҡ мәңгелек бул

АЙГИЗ баш.—ай + гиҙ; айға сәйәхәт ит

АЙГИЗӘР баш. — ай + гиҙәр (бала батыр, ҡыйыу булһын тигән теләк менән ҡушылған исем)

АЙҒӘЛИ баш., ғәр. — ай + ғәли; ай һымаҡ бөйөк (балаға бәхет теләп ҡушылған)

АЙДАР баш. — айлы төндә тыуған, айға оҡшаш; бәхетле, дәрәжәле

АЙДУС баш., фарс. — ай+дуҫ

АЙҘАР баш. — 1) айлы төндә тыуған, бәхетле; 2) түбәһендә сәсе ҡалдырылған; тамғалы; билдәле, үҙенә бер төрлө; бәхетле, дәрәжәле, билдәле

АЙҘЫЛ баш. — ай кеүек матур

АЙЙЕГЕТ баш. — ай+егет; ай һымаҡ егет

АЙНАЗ баш., фарс. — ай+наҙ

АЙНУР баш., ғәр. — ай нуры һымаҡ яҡты, матур

АЙРАТ монг. — о й р о т тигән боронғо монгол ырыуы атамаһынан яһалған исем: ой — урман + а р а т — кеше, халыҡ; урманда йәшәүсе халыҡ (Джанузаков)

АЙСА ғәр. — Ғ а й с а исеменән ҡыҫҡартылған; *Айсин* фамилияһы яһалған

АЙСАФ баш., ғәр. — ай+саф

АЙСОЛТАН баш., ғәр. — ай+солтан; ай хужаһы

АЙСЫУАҠ баш.-ай+сыуаҡ; айлы төндә тыуған

АЙТУҒАН баш.—ай + тыуған; ай тыуғанда тыуған

АЙТЫУАР баш. — ай + тыуар; ай тыуғанда тыуған

АЙУАЗ ғәр. — алмаш, алмашсы; *Айуазов* фамилияһы бар

АЙБУЛАТ баш., перс. — ай *луна* +булат *сталь*

АЙБЕК баш., — будь вечным, как луна

АЙГИЗ баш. — ай *луна* + гиз *путешествуй*

АЙГИЗАР баш.—ай *луна+гизәр будет путешествовать* (пожелание родителей, чтобы ребенок был смелым, отважным)

АЙГАЛИ баш., ар.— ай *луна*+ гали *возвышенный* (пожелание ребенку счастливой жизни).

АЙДАР баш. — родился в лунную ночь; редкостный, счастливый

АЙДУС баш., перс. — ай *луна*+ дус *друг, товарищ*

АЙДАР баш. — 1) родился в лунную ночь; 2) родился с чубом, хохолком; с отметиной на лбу; особенный, счастливый; знаменитый, видный

АЙДИЛ баш. — прекрасный, лунoподобный

АЙЗИГИТ баш. — ай луна+зигит (джигит); луноподобный юноша

АЙНАЗ баш., перс.—ай *луна*+ наз *ласка, нега*

АЙНУР баш., ар. — ай *луна*+ нур *блеск, луч, свет;* лучезарный, яркий, красивый

АЙРАТ монг. — образовано от древнего монгольского родового названия О й р о т: ой *лес*+ арат *народ,* т. е. лесной народ; народ, живущий в лесу (Джанузаков)

АЙСА ар.—сокращенная форма имени Г а й с а; образована фамилия *Айсин*

АЙСАФ баш., ар, — ай *луна*+ саф *чистый*

АЙСУЛТАН баш., ар.—ай *луна* + султан *правитель; самый лучший* (компонент мужских и женских имен)

АЙСУАК баш. — ай *луна*+сыуаҡ *ясный;* родился в лунную ночь

АЙТУГАН баш.— ай *луна* + *туган взошла;* родился в новолуние

АЙТУАР баш.— ай *луна+туар восходит;* родился при новолунии

АЙВАЗ ар. — смена, замена; образована фамилия *Айвазов*

АЙШАТ баш., фарс. — ай + шат

АЙШАТ баш., перс.— ай *луна*+ шат *радостный*

АЙЫТБАЙ ғәр., баш.—айыт+ бай (ир-ат исемдәре ялғауы); байрам көндө тыуған

АИТБАЙ ар., баш. — аит *праздник*+бай (компонент мужских имен); родился в праздник

АЙЫТҠОЛ ғәр., баш. — айыт+ ҡол (ир-ат исемдәре ялғауы); байрамда тыуған

АИТКУЛ ар., баш. — аит+кул (компонент мужских имен); родился в праздник

АЙЫТНУР ғәр.— айыт+нур; байрамда тыуған

АИТНУР ар. — аит+нур *свет, луч;* родился в праздник

АЙЫУХАН баш. — айыу+хан; ныҡ, көслө булһын тигән теләкте аңлата

АЮХАН баш. — аю *медведь* + хан (компонент мужских имен)

АКРАМ ғәр. — бик йомарт, кеселекле

АКРАМ ар. — самый щедрый, великодушный

АҠБАЙ баш. — аҡ+бай; изге күңелле

АКБАЙ баш. — аҡ *белый, благородный*+ бай (компонент мужских имен)

АҠБАРС баш. — аҡ+барс (барс һымаҡ көслө, йылғыр булһын, тигән теләк әйтелгән)

АКБАРС баш.— аҡ + барс (означает пожелание родителей, чтобы ребенок был ловким, сильным, как барс)

АҠБАТЫР баш. —аҡ+батыр

АКБАТЫР баш. — ак+батыр *храбрец*

АҠБАШ баш. — аҡ+баш; зирәк, изге бала

АКБАШ баш. — ак *светлый, честный, благородный, способный*+ баш *голова*

АҠБИРҘЕ баш.— аҡ (изге, бәхетле) + бирҙе (*Аҡбирҙин* фамилияһы бар)

АКБИРДИ баш. — аҡ *благородный, счастливый+бирди дал.* Образована фамилия *Акбирдин*

АҠБУЛАТ баш., фарс. — аҡ+булат (ҡорос һымаҡ ныҡ булһын тип ҡушылған)

АКБУЛАТ баш., перс. — ак *белый* + булат (пожелание ребенку, чтобы был крепким)

АҠБУЛДЫ баш. — аҡ (бәхетле) + булды

АКБУЛДЫ баш. — аҡ *счастлиеый* + булды *стал*

АҠБУТА баш. — 1) аҡ+бута (дөйә балаһы); 2) аҡ алтын

АКБУТА баш. — 1) аҡ *белый, светлый, непорочный*+бута *верблюжонок;* 2) белое золото, платина

АҠБУТА баш., фарс. — аҡ+бута: 1) ҡыуаҡ, ҡыуаҡлыҡ; 2) ҡиммәтле туҡыма атамаһы (*Аҡбутин* фамилияһы бар)

АКБУТА баш., перс. — аҡ *белый*+бута: 1) куст, кустарник; 2) название дорогой материя (распространена фамилия *Акбутин)*

АҠДӘҮЛӘТ баш., ғәр. — аҡ+ дәүләт

АКДАВЛЕТ баш., ар. — аҡ *белый, честный*+давлет *богатство, благо*

АҠЙЕГЕТ баш. — изге, яҡшы егет

АКЗИГИТ баш. — благородный, честный юноша

АҠКИЛДЕ баш.— аҡ+килде

АККИЛДИ баш. — аҡ *белый, благородный, честный*+килди *появился*

АҠКӨБӘК баш.—ҡара: *Аккубәк*

АККУБЕК баш. — аҡ *белый*+ кубек *герой, храбрец*

АҠКӨСӨК баш. — аҡ+кесөк (боронғо йола буйынса балаға оҙон ғүмер теләп ҡушылған исем). *Аҡкөсөков* фамилияһы бар

АҠКҮБӘК баш.—аҡ+күбәк (батыр; иптәш; эт)

АҠКОЛ баш. — саф, изге ҡол, кеше

АҠКОШ баш. — ҡош исеменән

АҠКУЖА баш., фарс— аҡ, изге кеше

АҠКУСҠАР баш. — аҡ+ҡусҡар (*Аҡкусҡаров* фамилияһы һаҡланған)

АҠМАЛ ғәр. — иң һәйбәт

АҠМАН баш. — боронғо ғинуар айы атамаһы; ғинуар айында тыуған

АҠМОРАТ баш., ғәр.— аҡ (изге)+морат (теләк)

АҠМӨХӘМӘТ баш., ғәр. — аҡ+ мөхәмәт (данлы, маҡтаулы)

АҠМУЛЛА баш., ғәр. — аҡ (саф, изге күңелле) + мулла (уҡытыусы). XIX быуат шағиры, мәғрифәтсе *Мифтахетдин Аҡмулланың* исеме)

АҠМЫРҘА баш., фарс. — аҡ+ мырҙа (ҡара: *Мирза, Мырҙа)*

АҠНАЗАР баш., ғәр. — аҡ+назар (ҡараш, ярҙам, иғтибар)

АҠСУЛПАН баш. — йондоҙ атамаһынан. *Аҡсулпанов* фамилияһы бар

АҠСУРА баш. — аҡ+сура (батыр, улан). *Аҡсурин* фамилияһы яһалған

АҠТАЙ баш., монг. — аҡ+тай (барлыҡ ялғауы); аҡ, саф күңелле. *Актаев* фамилияһы бар

АҠТУҒАН баш. — аҡ+туған

АҠЪЮЛ баш. — аҡ+юл (*Аҡъюлов* фамилияһы һаҡланған)

АҠЪЯР баш., фарс. — аҡ (изге, яҡшы) + яр (дуҫ)

АҠЫЛ ғәр. — аҡыллы (*Аҡылов* фамилияһы бар)

АККУСЮК баш.—аҡ *белый*+кусюк *щенок* (по древнему обычаю, пожелание ребенку долгой жизни). Образована фамилия *Аккусюков*

АККУБЕК баш.—аҡ *белый+ку*бек *герой, храбрец; друг; собака*

АККУЛ баш. — благородный, честный раб, человек

АККУШ баш. — лебедь

АККУЖА баш., фарс. — благородный, честный человек

АККУСКАР баш.— аҡ *белый*+ кускар: 1) племенной баран; 2) улитка (сохранилась фамилия *Аккускаров)*

АКМАЛ ар. — наилучший

АКМАН баш. — январь; родился в январе месяце

АКМУРАТ баш., ар. — аҡ *белый, светлый, добрый, священный*+ мурат *цель, желание*

АКМУХАМЕТ баш., ар., — аҡ *белый, чистый, непорочный*+ мухамет

АКМУЛЛА баш., ар. — аҡ *белый, чистый+мулла учитель.* Имя, данное народом выдающемуся поэту-просветителю XIX века *Мифтахетдину Акмулле*

АКМУРЗА баш., перс.—аҡ+мурза (см. *Мирза)*

АКНАЗАР баш., ар.—ак+назар *точка зрения, взгляд, взор, внимание*

АКСУЛПАН баш.— Венера (название звезды). Сохранилась фамилия *Аксулпанов*

АКСУРА баш.—аҡ+сура *удалец, герой; сын.* Образована фамилия *Аксурин*

АКТАЙ баш., монг. — аҡ+тай (аффикс наличия). Сохранилось в фамилии *Актаев*

АКТУГАН баш. — аҡ *благородный, добрый, счастливый+туган родился*

АКЪЮЛ баш. — аҡ *белый, добрый+юл путь, дорога.* Сохранилась фамилия *Акъюлов*

АКЪЯР баш., перс. — ак *белый, хороший+яр друг, товарищ*

АКИЛ ар. — умный (образована фамилия *Акилов)*